

baštine upisivati u popis ili proučavati molbe za pružanje međunarodne pomoći zbog zaštite, konzerviranja, popularizacije ili rehabilitacije dobara po utvrđenom prioritetnom redu intervencija i pružanja pomoći.

Što se pak tiče sredstava i njihove upotrebe, Konvencijom se istovremeno i osniva posebni fond pod nazivom »Fond za svjetsku baštinu« čija sredstva se sastoje od obveznih i dobrovoljnih doprinosa država članica Konvencije, zatim priloga i darova ili zaklada što ih mogu priložiti druge države ili OUN za prosvjetu, znanost i kulturu

Ante Grimani

PLANINARI I SPOMENICI KULTURE

Planinari iz Splita i Sućurca kretanjem po bližoj okolini i planinama dnevno se susreću s povijesnim spomenicima iz stare i nove prošlosti.

Oni treba da poznaju, bar u kraćim potezima, te spomenike, treba da ih čuvaju, a po potrebi i prijave njihovo oštećivanje. To ne piše u planinarskim pravilnicima i to nisu primarni zadaci planinarstva, ali dobro odgojen planinar to treba da zna. Nalazimo zapisano da je predratno Planinarsko primorsko društvo »Dinara« popravilo crkvicu sv. Jure na vrhu istočnog Kozjaka, ali to je osamljen slučaj jer su planinari imali druge zadatke.

Danas ima planinara koji prolaze pokraj tih povijesnih spomenika a o njima ništa ne znaju. Takvo neznanje pobuđuje čuđenje planinara gostiju.

Ovdje ćemo kratko prikazati te spomenike, a potpuno ćemo izostaviti one u Splitu, Trogiru, Solinu, Klisu i Stobreču jer su ti pod okom onih koji se za njih brinu. Osvrnut ćemo se na one pokraj kojih planinari prolaze. To ipak ne znači da nije potrebno prijaviti narušavanje i onih u gradu.

Popnimo se na Marjan, na vrh Telegrin, pa zaokružimo pogledom unakolo, na pola kruga, prema kopnu. Sam vrh Marjana dobio je ime iskrivljenim izgovorom riječi *pelegrino* — hodočasnik; Marjan je bio posijan crkvicama pa se od jedne do druge hodočastilo (prema kronici Tome Arhida-

kao i ostale organizacione jedinice iz sustava OUN, te dalje od kamata na sredstva Fonda, a konačno i iz drugih izvora i oblika pomoći (npr. prihoda od raznih organizacionih manifestacija u korist Fonda i sl.)

Na koncu, ova Konvencija ostaje otvorena za pristupanje svim državama svijeta koje do sada nisu članice OUN za prosvjetu, znanost i kulturu, a koje će Generalna konferencija organizacije pozvati na priključenje, uz mogućnost i otkazivanja, što ne utječe na financijske obaveze države sve do dana dok njeno povlačenje ne stupi na snagu.

kona). Razlikujemo dva vrha Marjana, istočni je Telegrin a zapadni Šantine stine. Od tih crkvice ostale su: sv. Nikola, Betlehem, sv. Jere sa špiljom eremita, kula Karapić, hram Dijane, Kaštilac, sv. Stipan pod Borovima (ili »od Borova«).

Zaokružimo pogledom sa zapada prema istoku.

Na Čiovu je dominikanski gotički samostan sv. Križ. S druge strane otoka prema moru na strmoj litici je samostan Gospe od Prizidnice koju je sagradio Juraj Stoidražić. Blizu Okruka uz more pliva mali otočić Kraljevac, zadnje utočište Bele IV, koji se tu navodno sklonio pred progonom od Tataru. Na susjednom otočiću Eufemiji su ruševine koje se postepeno raznose.

Kaštelansko polje od zapada na istok je puno tih malih povijesnih spomenika — crkvice, ostataka posjeda i dvora hrvatskih narodnih vladara. To su Bihaći sa sv. Nofarom (Onofrije), Gospom Stomoricom, Sv. Mihovilom, Sv. Jurom od Putalja i drugima.

Na vrhu istočno od prijevoja Malačke je Sv. Ivan Biranj, koji je opasan ilirskim bedemima zaraslim u makiju.

Sv. Jure od Putalja iznad Kaštel-Sućurca poznat je po povelji kneza Trpimira kojom on »dariva srebro«, što je umjetnik fresaka u kliškoj crkvi prikazao kao »kalež«.

Iznad planinarskog doma »Putalj« na Kozjaku u hridi se razabire kozorogi

bog Silvan s frulom i roгатom kozom, što se tumači da je tu nekad bila šuma (silva).

Na istočnom vrhu Kozjaka, pokraj crkvice sv. Jure, nalazi se nekoliko bogumilskih stećaka, kamenih ploča na kojima je uklesano oružje i svastika. Ploče su pomaknute, a grobovi su služili kao zakloni-bunker. Na prijevoju između Opora i Markezine grede je tzv. Dizdareva kula («Tartagliana«?) sad ruševina, tu se nekad davala prolaznina (harač).

U dolini Rupotine te starohrvatske Rižinice gdje je nađen kameni luk nadvratnice na kojem piše »pro duce Tre-pimiro«.

Srednja Poljica od Mravinaca do Gata, Poljička knežija, puna su starih groblja i crkvice. Sv. Luka na zavoju između oba Sitna građen je kao oktagon Dioklecijanova mauzoleja. Sv. Arnir poznat je po kamenovanju biskupa Arnira, Tugare po sestri Tugi, Nazlinac po Mili Gojsalić itd.

Iz novije povijesti tu su: partizanski centar Dubrava, partizanska bolnica dom na Mosoru, spaljena Gata, mnoge

spomen-ploče iz NOB-e i mnogi bunker.

Na više mjesta su i ostaci rimskih cesta koje su bile popločane kamenom s usječenim žljebovima za kola kao na Bilom brigu kod Solina i u zapadnom dijelu dugopoljskog polja (via Gabiniana). Rubni kamen Napoleonove ceste se vidi blizu crkvice sv. Arnira i oko Dijaniņa hrama.

Ima još mnogo toga nepoznatoga, a u ruševnom stanju. Vjekovima su arheološki spomenici služili kao gotov građevni materijal, pa i u naše vrijeme isto tako. Dvorišta kuća u Rupotinama popločana su granitnim kockicama od kojih je bio izgrađen put Rupotina-Blaca.

Planinari moraju te povijesne spomenike poznavati, štiti ih te prijaviti one koji ih oštećuju.

Iako to ne piše u pravilnicima, ali mora u nutrinu svakog planinara da bude konzervator. Vidio sam kako neki nisu zainteresirani i kako oštećuju naše dragocjene povijesne spomenike. Zato ovo i napisah. Planinari bi morali surađivati s onima koji štite te starine, kulturnu baštinu svog naroda.